

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ И ИЗДАНИЕ НА ТЕМА „КРИЗИ И СТОПАНСКО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ“

(Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ –
19 – 20 септември 2019 г.)

Емилия Вачева

Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

На 19 и 20 септември 2019 г. се проведе научната конференция на Центъра за стопанско-исторически изследвания (ЦСИИ) на тема „Кризис и стопанско развитие през вековете“. Съорганизатори и домакини отново бяха Историческият факултет и Институтът по българистика при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. В конференцията взеха участие университетски преподаватели от страната и чужбина, представители от институти на БАН, доктори и докторанти, музейни специалисти – автори на изследвания в областта на стопанската история и историята на икономическите учения. След официалното откриване на конференцията от проф. д.и.н. Иван Русев (Икономически университет – Варна) – председател на Управителния съвет на ЦСИИ, утвърдени имена в историческата наука изнесоха пленарни доклади. Доц. д-р Гергана Георгиева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) представи изследване на тема „Кризис и възможности: демографските промени през XIX в. и отражението им върху стопанското развитие на българските земи (по примера на Тревненския регион)“. В изложението въз основа на богат изворов материал тя разкри икономическото развитие на българските земи в средата на XIX в., разгледано

ИЗВЕСТИЯ НА ЦЕНТЪРА ЗА
СТОПАНСКО-ИСТОРИЧЕСКИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ ЧЕТВЪРТИ
КРИЗИ И СТОПАНСКО
РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ

през призмата на рамката „криза – възможност“. Лекторът заключи, че населението на Търновска каза е част от хората, които участват в развитието на икономиката в други региони, и по-специално в Добруджа и североизточните български земи в резултат на икономическите затруднения и кризи, които протичат в родните им места. Проф. д.и.н. Иван Русев (ИУ – Варна) запозна аудиторията с изследването си на тема „Криза по време на война? Кримската война (1853 – 1856) – различната война“. В него очерта реалното влияние на Кримската война върху българското стопанско и обществено развитие в средата на XIX в. Той констатира, че тя оказва стимулиращо въздействие върху българската икономика и импулсира модернизационните процеси в българското възрожденско общество. Проф. д.и.н. Христо Глушков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) говори на тема „Евлоги и Христо Георгиеви – европейски измерения на стопанската им дейност през периода 1853 – 1878 г.“. Той обобща, че в периода след Кримската война двамата български търговци проявяват завидно умение да се съобразяват със сложните обществени условия, правят успешни инвестиции и увеличават значително капиталите на фирмата. Доц. д-р Марко Димитров (Университет за национално и световно стопанство – София) изнесе доклад на тема „Защо не успя индустриализацията на българската икономика по време на Третата българска държава (прав ли е Ал. Гершенкрон?)“. Авторът разкри причините, поради които индустриализацията на българското стопанство постига незавидни успехи. За аргументиране на своята теза той използва модела на Ал. Гершенкрон за особеностите на индустриализирането на изостаналите в икономическо отношение държави през втората половина на XIX и XX в. Доц. д-р Румен Аврамов (Център за академични изследвания – София) изнесе доклад на тема „Етническата асимилационна политика от 1984 – 1989 г. и терминалната криза на плановия стопански ред в България“. Той разгледа кризисните икономически отражения на провежданата през 1984 – 1989 г. насилствена асимилация на турското население в България. Специално внимание обърна на макро- и микроикономическите ефекти от масовото изселване на българските турци през лятото на 1989 г.

Работата на конференцията през двата дни премина в рамките на пет панела. Модератори бяха: доц. д-р Гертана Георгиева, проф. д-р Петко Петков, проф. д.и.н. Милко Палангурски, доц. д-р Християн Атанасов и доц. д-р Венета Христова.

След преработване и допълнение на докладите с оглед проведените по време на конференцията дискусии и след тяхното научно рецензиране повечето от тях са поместени в наскоро издадения том IV на „Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания“ (Варна, 2019 г.) с главен научен редактор проф. д.и.н. Иван Русев. Това периодично научно издание е реферирано според международните стандарти в няколко авторитетни бази данни

(ERIH Plus, RePEc, CEEOL, Google Scholar), включено е и в „Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране“ на НАЦИД. В неговия редакторски колектив са привлечени авторитетни учени от страната и чужбина.

Томът се състои от две части. В част първа – „Регионални и национални аспекти“, освен пленарните доклади на проф. д.и.н. Иван Русев и доц. д-р Марко Димитров са публикувани и още осемнадесет статии. В изследването си „Проявите на криза в Османската империя през XVIII в. и промените в църковните мукатаи в контекста на системата *илтизам*“ проф. д-р Красимира Мутафова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) въз основа на разнородната и богата на информация османска документация, съхранявана в т.нар. отделение *Piskopos mukâta'ası kalemi* (букв. „Канцелария на епископските мукатаи“), публикувани патриаршески берати и различен тип документи от фонда *Piskopos kalemi* (*Piskoposluk Kalemi Belgeleri*) – концепти за берати, различен тип султански разпореждания, патриаршески молби (арзухали), извлечения от финансово-отчетни документи (нар. най-общо сурет) и пр. от последната четвърт на XVII до 80-те години на XVIII в., проследява в детайли промените в състава и функциите на църковните мукатаи в контекста на системата *илтизам* в края на XVII и през XVIII в. Статията на Ю. Сердар Сердароглу (Истанбулски университет) „Институционално-правна криза и търговска трансформация през XVIII в.: британска Левантийска търговска компания на Балканите“, която е публикувана на английски език, е базирана на основата на ценни османо-британски архивни документи. Изследването има съществен принос за изучаването на историята на балканската търговия през този период. В статията на Мустафа Гюрпек (Истанбулски университет) „Кризис и възможности: гръцката и българската буржоазия и мюсюлмански търговци в търговията в Черно море през XIX век“, също на английски език, се разкриват кризите в черноморската търговия през XIX век и се показва какви възможности се предлагат. Проф. д-р Петко Петков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) в статията си „Любен Каравелов и кризите в Османската империя през 60-те и 70-те години на XIX в.“ разкрива и анализира отношението на Л. Каравелов към кризите в османската държава в периода на неговата най-активна дейност на основата на запазеното му богато документално наследство. Следващата статия е на доц. д-р Християн Атанасов (УниБИТ – София) „Стопанската криза от 1875 г. на страниците на българския възрожденски печат“ и показва информацията, която възрожденската преса публикува за климатичните промени и последвалите стопански трудности в балканските провинции на Османската империя. В статията на ас. д-р Антон Дончев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) „Нови данни за финансовото състояние на източнорумелийската милиция“ въз основа на архивни документи авторът изяснява финансовото положение на източнорумелийската милиция и разкрива мястото ѝ в история-

та на Източна Румелия и в реализирането на Съединението от 1885 г. Доц. д-р Светла Атанасова (РИМ – В. Търново) публикува статия на тема „Кризис и възможности за развитие: из стопанските практики на български търговци от втората половина на XIX в.“. В нея тя разкрива външните и вътрешните фактори и причинно-следствените връзки, които пораждат икономическа нестабилност, заплахите от фалит и необходимостта от промяна в дейността на възрожденските търговски дружества от втората половина на XIX век. В изследването са анализирани случаи от практики на търновските търговци Славчо х. Паскалев, х. Николи Минчев и Тодор Василев, на свищовските търговци Димитър и Григор Начович, на варненския предприемач Янко Славчев и др. Докторант Пламен Иванов (Университет за национално и световно стопанство – София) представя „Зърнените храни в България през периода на войните (1912 – 1918 г.). Проблеми и решения“. В статията той разглежда и анализира основните проблеми в производството на зърнени храни, разпределението им и търговията с тях, причините (от вътрешен и външен характер), както и мерките на държавата за овладяване на кризисни процеси. В статията на доц. д-р Евгени Костов (Университет за национално и световно стопанство – София) „Третият държавен съд (1919 – 1923 г.) за предаване експлоатацията на жп линията София – Ниш на германските железопътни войски по време на Първата световна война“ се анализират обвиненията срещу 14 министри от кабинета на В. Радославов (1913 – 1918 г.), свързани с промяна на статута на жп линията София – Ниш. Авторът прави изводи, различаващи се от произнесената осъдителна присъда. Доц. д.и.н. Пенчо Пенчев (Университет за национално и световно стопанство – София) представя изследване на тема „Социално-икономическите последици от непазарното регулиране на цени в България за периода между Първата и Втората световна война“. Авторът заключава, че намесата на властите в ценообразуването е предизвикана от желание да се разрешат проблеми, предизвикани от истински или въображаеми кризи. Социалните намерения на управляващите често се различават от резултатите, които постигат, и вместо облекчаване на положението на бедните се достига до влошаването му. В статията на доц. д-р Румяна Първанова „Демократическият сговор и мерките за борба с кризата (1929 – 1931)“ се разглеждат проектите и предложенията за промените в стопанската и финансовата политика през този период. Въпреки влизането в третия кабинет на Ан. Ляпчев, на Ал. Цанков, Д. Мишайков и Г. Т. Данаилов (15 май 1930 г.) те не успяват да реализират своите виждания, но някои от замислите и проектите им не остават без следа и се реализират след 19 май 1934 г. В статията на доц. д-р Цветолин Недков (РИМ – Добрич) „Житна търговия на Южна Добруджа (1919 – 1940)“ въз основа на разнороден изворов материал и научна литература се разкрива отражението на Голямата депресия (1929 – 1933 г.) върху житната търговия на Южна Добруджа, нейното стабилизиране и развитие до връ-

щането ѝ към България през септември 1940 г. В статията „Банката за международни разплащания и нейната дейност в периода 1930 – 1945 г.“ на д-р Петър Стоянов (Университет за национално и световно стопанство – София) се прави опит да докаже тезата, че слабо познатата институция по-скоро дължи своята сенчеста история на политически неудобната специфика на своите дейности по време на Втората световна война. Използвайки уникалните си контакти и юридическо положение по време на Втората световна война, Банката се оказва незаменимата институция, поддържаща така необходимото преливане на капитали и суровини между финансовите и индустриалните кръгове на воюващите държави. Мирослав Тошев (ИМ – Омуртаг) представя втора част на своето изследване, посветено на темата „Материали за заплащане на услуги в натура из българските земи“. В него авторът систематизира и анализира събраните сведения за конкретни съотношения при плащане на услуги в натура по българските земи в края на XIX в. и началните десетилетия на XX в. В статията на Георги Тодоров (ЮЗУ „Неофит Рилски“) „Кризата в съветското селско стопанство през 1931 – 1933 г. се анализират причините, ходът на самата криза и мерките за справяне с нея в СССР. Авторът заключава, че приведените от него данни отхвърлят тезата за „умишлен или стихийно причинен „Гладомор“ по национален или класов признак“. Проф. д-р Анета Денева (СА „Димитър А. Ценов“) в статията си „Нормативната рамка на българската индустрия – опит за справяне със стопанските кризи“ акцентира върху два основни периода от развитието на българската индустрия – от създаването на новата българска държава през 1878 г. до 1944 г. и от 1946 г. до края на 1989 г. Това са годините, през които се изграждат две съвсем различни нормативни рамки за развитието на индустриалното производство. В статията на доц. д-р Венета Христова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) „Развитието на българската икономика през социализма и предприемачеството – релации за кризата тогава и днес“ се акцентира върху годините на тоталитарно управление на икономиката на страната след 1946 г. до края на 1989 г., през които се приспива предприемаческият дух на индивида чрез ограничаване или забрана на персоналните му стопански изяви, насърчава се колективното размиване на отговорността, прекъсва се връзката между собствеността и индивида, внушавайки виждането, че личният стремеж към печалба е в противовес с интересите на обществото. Проф. д-р Маргарита Бъчварова (Икономически университет – Варна) представя изследване на тема „Законодателен модел за преодоляване неплатежоспособността в България – състояние и перспективи“, в което акцентът е поставен върху проблемите на неплатежоспособността, като следствие от настъпващите кризи в икономическото развитие. Въз основа на историческата ретроспекция на законодателството относно несъстоятелността в страната и анализ на актуалната уредба се формират обосновани изводи относно нейната ефективност и тенденциите за развитие.

Във втората част на сборника – „Селищни изследвания и стопански дейци“, освен пленарния доклад на доц. д-р Гертана Георгиева са поместени още десет доклада. В публикацията на Светлана Ганчева (РИМ – Силистра) „Монетната циркулация в Дуросторум като отражение на кризата в Римската империя (294 – 498)“ на базата на монетната циркулация в Дуросторум – Доростол, важен център в северната гранична зона на империята, се проследява отражението на новата система на управление и кризата, продиктувана от редица обстоятелства. Проф. д-р Айше Каяпърнар (Университет за национална отбрана в Анкара) и проф. д-р Левент Каяпърнар (Анкарски университет) публикуват изследване на тема „Размирици в Северна България. Борба за надмощие между Тръстеникоглу и Йълъкоглу (1800 – 1806). В него авторите въз основа на публикувани и непубликувани османски документи от Истанбулския архив изследват съперничеството между Тръстеникоглу и Йълъкоглу. Специално внимание се обръща на социалното и икономическото отражение на тази борба върху населението в Северна България. Станимир Димитров (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) в статията си „Елена и Еленския балкан по време на кърджалийските времена“ въз основа на Еленския летопис разкрива социално-икономическото и културното развитие на град Елена по време на кърджалийските размирици и анализира последствията от тях. В статията на д-р Невена Неделчева (РИМ – Попово) „Търговия във време на криза – Разград през първата половина на XIX в.“ представя социално-икономическото развитие на Хезарград през първата половина на XIX в. във време на икономически и политически промени в османското общество. Въведени са в научно обращение нови непубликувани данни за търговците в града и техния социален и икономически статус. Д-р Николай Тодоров (РИМ – Силистра) разглежда „Войни и реформи в османската периферия: аграрни отношения в Добруджа през XIX в.“. В статията се проследяват процесите на оземляване на българското население в Добруджа и по-конкретно резултатите, които дават предприетите мерки от страна на държавата. Използвани са основно нови документи от Османския архив в Истанбул, както и запазените наративи от български произход за посочения период. Ас. д-р Ивайло Найденов (ИИИ при БАН) представя изследване на тема „Аспекти на стопанската криза в българските земи през 50-те и 60-те години на XIX в.“ В него въз основа на данните от кореспонденцията, изпращана от и до братя Димитър, Петър и Алеко Кръстич от Свищов в периода 50-те – 60-те год. на XIX в., той разкрива важни подробности за кризисните моменти в стопанския живот по време и след Кримската война (1853 – 1856). Обръща се внимание и на това как предприемачите (братя Кръстич) реагират на шоките ситуации. Доц. д-р Маргарита Маринова (Международно висше бизнес училище – Ботевград) представя изследване на тема „Износът на зърнени храни от Свищов в контекста на „Дългата депресия“ от 1873 – 1896 г.“. В него се разглежда влиянието на вътрешните фактори

и депресията от 1873 – 1896 г. върху цените на зърнените култури. Авторът заключава, че стратегиите за справяне с кризата са успешни в краткосрочен план, но в дългосрочен план те забавят натрупването на капитал и модернизацията на селското стопанство. В статията на преподавателя Емилия Вачева (СА „Димитър А. Ценов“) се разглежда „Икономическото развитие на град Свищов по време на кризата от 1897 – 1902 г.“. Разкриват се затрудненията и предизвикателствата, породени от нея, за местното производство и търговия, като се очертава тенденцията в тяхното развитие. В статията си „Стопански дейци в Габрово след 9 септември 1944. – от „патриотични индустриалци“ до „бивши хора“ (1944 – 1947)“ Иван Постомпиров (РИМ – Габрово) представя настъпилите след преврата на 9 септември 1944 г. радикални политически, икономически и социални промени в българското общество и как те се отразяват на стопанските дейци в Габрово. Разглеждат се политическите и икономическите мерки на тогавашната власт за ограничаване и ликвидиране на частния сектор в икономиката. Публикацията на ас. д-р Николай Атанасов (Тракийски университет – Стара Загора) „Отечественият фронт и икономическото развитие на Старозагорската епархия през 1944 – 1956 г.“ анализира икономическите изменения в развитието на Старозагорската епархия в резултат на вътрешните политики на Отечествения фронт. Проследяват се аграрната политика, отчуждаването на църковни имоти и промените в конституцията, които възпрепятстват стопанските инициативи на Българската православна църква, и в частност на Старозагорската митрополия.

Представените статии в настоящия сборник имат съществен принос за изясняването на въпросите, свързани с развитието на кризите и тяхното влияние върху стопанското развитие на българската държава през вековете.

SCIENTIFIC CONFERENCE AND ISSUE „CRISES AND ECONOMIC DEVELOPMENT THROUGH THE AGES”

(University of Veliko Turnovo “St. Cyril and St. Methodius” –
September 19 – 20, 2019)

✉ **Ms. Emilia Vacheva**

D. A. Tsenov Academy of Economics
2, Emanuil Chakarov St.
5250 Svishtov, Bulgaria
E-mail: emilia.vacheva@abv.bg